

CHET TILI DARSLARIDA GRAMMATIKANI O'RGANISH VA O'RGATISH

Ibroximov Dostonbek Ikrom o'g'li

Beshariq tumani 2- son texnikumi

Ingliz tili fani o'qituvchisi

Annotatsiya. Maqolada chet tili darslarida grammatikani o'rganish va o'rgatish jarayonlari tahlil qilinadi. Grammatikani o'rganish xorijiy tilni o'zlashtirishda muhim ahamiyatga ega bo'lib, o'quvchilarning til ko'nikmalarini rivojlantirishda asosiy rol o'ynaydi. Maqolada grammatikani o'rgatishning turli metodlari, ularning afzalliklari va kamchiliklari, shuningdek, zamonaviy texnologiyalar va interaktiv yondashuvlar orqali grammatikani o'rgatish imkoniyatlari ko'rib chiqiladi. O'qituvchilar uchun tavsiyalar berilib, o'quvchilarning tilni samarali o'zlashtirishiga yordam beruvchi strategiyalar taqdim etiladi.

Kalit so'zlar: Grammatikani o'rganish, Grammatikani o'rgatish, O'qitish metodlari, Kommunikativ yondashuv, Grammatika-tarjima metodi, Loyiha asosidagi o'qitish

KIRISH.

Chet tili o'qitish jarayoni, bugungi kunda globalizatsiya va madaniyatlararo muloqotning kuchayishi bilan bir qatorda, yanada muhim ahamiyat kasb etmoqda. O'zbekiston kabi mamlakatlarda chet tillarini o'rganish nafaqat akademik muvaffaqiyat uchun, balki xalqaro aloqalar va iqtisodiy taraqqiyot uchun ham zarurdir. Chet tili darslarida grammatikani o'rganish va o'rgatish esa bu jarayonning asosiy tarkibiy qismlaridan biridir. Grammatikani to'g'ri o'zlashtirish, o'quvchilarning tilni samarali va aniq ifodalashiga yordam beradi, shuningdek, ularning kommunikativ ko'nikmalarini rivojlantiradi.

Grammatika — bu tilning asosiy qoidalari va strukturalarini belgilovchi tizimdir. Har qanday tilning grammatikasi uning fonetikasi, leksikasi va sintaksisi bilan birgalikda tilni shakllantiradi. O'qituvchilar uchun grammatikani o'rgatish jarayoni ko'plab qiyinchiliklar bilan bog'liq bo'lishi mumkin. O'quvchilar ko'pincha grammatik qoidalarni o'rganishda qiyinchiliklarga duch keladilar, chunki bu jarayon ko'p hollarda murakkab va mantiqiy fikrlashni talab qiladi. Shu sababli, grammatikani o'rgatishda to'g'ri metodologiya va yondashuvni tanlash juda muhimdir. Bundan tashqari, zamonaviy ta'lim tizimida interaktiv yondashuvlar va zamonaviy texnologiyalarni qo'llash chet tili darslarida grammatikani o'rgatishni yanada samarali qiladi. O'qituvchilar darsda multimedia vositalaridan foydalanib, o'quvchilarning qiziqishini

oshirishlari va ularga yanada interaktiv muhit yaratishlari mumkin. Bunday usullar o'quvchilarning motivatsiyasini oshirishga yordam beradi va ularning o'rganish jarayonini qiziqarli qiladi. Grammatikani o'rgatish jarayonida kommunikativ yondashuvlar ham muhim ahamiyatga ega. Bu yondashuvlar o'quvchilarga tilni real hayotdagi vaziyatlarda qo'llash imkoniyatini beradi. O'qituvchilar o'quvchilarga tilni faqat nazariy jihatdan emas, balki amaliy jihatdan ham o'rgatishlari kerak. Bu, o'z navbatida, o'quvchilarning tilni faol ravishda ishlatishlariga, shuningdek, ularning fikrlarini aniq ifodalashlariga yordam beradi.

Shu bilan birga, grammatikani o'rgatishda individual yondashuv ham muhimdir. Har bir o'quvchining o'ziga xos ehtiyojlari va qobiliyatlari bor, shuning uchun ularning individual xususiyatlarini hisobga olish zarur. O'qituvchilar turli usullarni qo'llab, har bir o'quvchining o'zlashtirish darajasiga mos ravishda darslarni tashkil etishlari kerak. Xulosa qilib aytganda, chet tili darslarida grammatikani o'rganish va o'rgatish jarayoni murakkab va ko'p jihatdan talabchan bo'lishi mumkin. Biroq, to'g'ri metodologiya va zamonaviy yondashuvlar yordamida bu jarayonni samarali va qiziqarli qilish mumkin. O'qituvchilar uchun asosiy vazifa – o'quvchilarning til ko'nikmalarini rivojlantirish, ularni motivatsiya qilish va chet tilini o'rganishga bo'lgan qiziqishini oshirishdir. Buning natijasida o'quvchilar nafaqat grammatik qoidalarni o'zlashtiradilar, balki chet tilida erkin muloqot qilish ko'nikmalarini ham rivojlantiradilar.

MAVZUGA OID ADABIYOTLAR TAHLILI.

O'zbekistonda chet tili o'qitish va grammatikani o'rganish jarayoniga oid bir qator olimlar muhim ilmiy tadqiqotlar olib borgan. Ularning ishlarida chet tillarini o'rganish, o'qitish metodologiyasi, kommunikativ yondashuvlar va zamonaviy texnologiyalarni qo'llash kabi masalalar yoritilgan. Quyida ushbu sohada faoliyat yuritgan ba'zi o'zbek olimlari va ularning ishlariga qisqacha to'xtalib o'tamiz.

1. **Sardorbek Abdullayev** – O'zbekiston davlat jahon tillari universiteti professori, chet tillarini o'qitish metodologiyasi bo'yicha mutaxassis. U o'z tadqiqotlarida kommunikativ yondashuvlarni o'quv jarayoniga tatbiq etishning ahamiyatini ta'kidlaydi. Abdullayevning ishlari o'quvchilarning til ko'nikmalarini rivojlantirishda zamonaviy texnologiyalarni qo'llashni o'z ichiga oladi. U interaktiv darslar va multimedia vositalaridan foydalanishni tavsiya etadi.
2. **Dilshodbek Tursunov** – O'zbekiston davlat pedagogika universitetining doktoranti, chet tillarini o'qitish metodikasi bo'yicha izlanishlar olib bormoqda. Tursunovning tadqiqotlari, o'quvchilarning grammatik qoidalarni o'zlashtirish jarayonida yuzaga keladigan qiyinchiliklarni aniqlashga qaratilgan. U o'z ishlarida individual yondashuv va o'quvchilarni motivatsiya qilish usullarini ko'rib chiqadi.
3. **Malika Murodova** – O'zbekiston davlat jahon tillari universitetida chet tili o'qitish bo'yicha mutaxassis. Murodovanning tadqiqotlari, grammatika o'qitish jarayonida interaktiv metodlarni qo'llashga bag'ishlangan. U o'z ishlarida o'quvchilarning faol

ishtirokini ta'minlash va ularning qiziqishini oshirish uchun turli xil o'yinlar va faoliyatlarni taklif etadi.

4. **Azamatbek Qodirov** – O'zbekiston davlat jahon tillari universiteti professori, chet tillarini o'qitishda innovatsion yondashuvlarni qo'llashga e'tibor qaratadi. Qodirovning ishlarida zamonaviy texnologiyalar, masalan, onlayn platformalar va mobil ilovalar yordamida grammatikani o'rgatish usullari ko'rib chiqiladi. U o'quvchilarga tilni amaliy ravishda qo'llash imkoniyatini beruvchi interaktiv darslar o'tkazishga urg'u beradi.

5. **Gulnora Xolmatova** – O'zbekiston davlat jahon tillari universitetida o'qituvchi va tadqiqotchi. U grammatika ta'limining nazariy asoslarini ishlab chiqishga qaratilgan izlanishlar olib bormoqda. Xolmatovanning ishlari, chet tili darslarida grammatikani o'rgatishda individual yondashuv va turli metodlarni birlashtirish zarurligini ko'rsatadi. Ushbu olimlar tomonidan olib borilgan tadqiqotlar O'zbekiston ta'lim tizimida chet tillarini o'rganish va o'qitish jarayonlarini yanada samarali qilishga yordam beradi. Ularning ishlarida zamonaviy pedagogik yondashuvlar, innovatsion texnologiyalar va kommunikativ metodlarning ahamiyati ko'rsatilgan. Bu olimlarning tadqiqotlari nafaqat o'zbek tilidagi chet tili darslari uchun, balki xalqaro miqyosda ham qiziqarli va foydali hisoblanadi. O'zbekistonda chet tili ta'limi sohasida olib borilayotgan izlanishlar, mamlakatning global aloqalarini kuchaytirishga va yosh avlodni xalqaro maydonda raqobatbardosh qilishga xizmat qiladi.

TADQIQOT METODOLOGIYASI.

Chet tili darslarida grammatikani o'rganish va o'rgatish jarayoni ta'lim metodologiyasi doirasida muhim ahamiyatga ega. Ushbu jarayonni samarali tashkil etish uchun bir qator metodologik yondashuvlar va tadqiqot usullari qo'llaniladi. Tadqiqot metodologiyasi quyidagi asosiy bosqichlarni o'z ichiga oladi:

1. **Maqsadni aniqlash:** Tadqiqotning birinchi bosqichi — o'rganilayotgan muammo yoki mavzuni aniqlashdir. Chet tili darslarida grammatikani o'rganish va o'rgatish jarayonida qanday qiyinchiliklar mavjudligini, o'quvchilarning grammatik ko'nikmalarini rivojlantirishda qanday usullar samarali ekanligini aniqlash muhimdir.

2. **Adabiyotlarni tahlil qilish:** Mavzu bo'yicha mavjud ilmiy adabiyotlarni o'rganish orqali tadqiqotning nazariy asoslari shakllantiriladi. Bu bosqichda chet tilini o'qitish metodologiyasi, kommunikativ yondashuvlar, interaktiv usullar va zamonaviy texnologiyalar haqida ma'lumot to'planadi. O'zbekistonda va xorijda olib borilgan tadqiqotlar tahlil qilinadi.

3. **Tadqiqot metodlarini tanlash:** Tadqiqot jarayonida foydalaniladigan metodlar aniqlanadi. Bu usullar sifatida anketalar, intervyular, eksperimentlar va kuzatuvlar qo'llanilishi mumkin. O'quvchilar va o'qituvchilar bilan intervyu o'tkazish, darslarni kuzatish orqali ularning grammatikani o'zlashtirish jarayonini o'rganish mumkin.

4. **Ma'lumotlarni to'plash va tahlil qilish:** Tanlangan metodlar yordamida to'plangan ma'lumotlar tahlil qilinadi. Olingan natijalar statistik usullar yordamida qayd etiladi va

taqqoslanadi. Bu bosqichda o'quvchilarning grammatik ko'nikmalarini rivojlantirishdagi muvaffaqiyatlar va qiyinchiliklar aniqlanadi.

5. Xulosa va takliflar ishlab chiqish: Tadqiqot natijalari asosida xulosa chiqariladi va kelgusida chet tili darslarida grammatikani o'rganish va o'rgatishni yaxshilash uchun takliflar ishlab chiqiladi. Bu takliflar o'qituvchilarga dars jarayonini yanada samarali tashkil etishda yordam beradi.

6. Tadqiqot natijalarini tarqatish: Olingan natijalar ilmiy maqolalar, konferensiyalar yoki seminarlar orqali keng jamoatchilikka taqdim etiladi. Bu orqali chet tili o'qitish metodologiyasidagi yangi yondashuvlar va tajribalar bilan bo'lishish imkoniyati yaratiladi. Ushbu metodologiya yordamida chet tili darslarida grammatikani o'rganish va o'rgatish jarayonini yanada samarali tashkil etish mumkin bo'ladi, bu esa o'quvchilarning til ko'nikmalarini rivojlantirishga xizmat qiladi.

TAHLIL VA NATIJALAR.

Chet tili darslarida grammatikani o'rganish va o'rgatish jarayoni, o'quvchilarning til ko'nikmalarini rivojlantirishda muhim rol o'ynaydi. Grammatikani o'rganish nafaqat tilning asosiy strukturasini tushunishga yordam beradi, balki o'quvchilarga muloqot qilishda, yozma va og'zaki nutqni shakllantirishda ham muhim ahamiyatga ega. Ushbu jarayonni tahlil qilish va natijalarini ko'rsatish maqsadida bir qator metodologik yondashuvlar va tadqiqotlar o'tkazildi.

Tadqiqot jarayonida bir nechta metodlar qo'llanildi: anketalar, intervyular, darslarni kuzatish va eksperimentlar. O'quvchilarning grammatikani o'zlashtirish darajasini aniqlash uchun anketalar ishlab chiqildi, bu orqali ularning o'z fikrlarini va tajribalarini bilib olish mumkin bo'ldi. Intervyular esa o'qituvchilarning dars jarayonidagi yondashuvlari va uslublarini tahlil qilish imkonini berdi. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, o'quvchilarning grammatikani o'zlashtirish darajasi ko'plab omillarga bog'liq. Birinchidan, darslarda foydalaniladigan metodik yondashuvlar muhim rol o'ynaydi. O'qituvchilar orasida kommunikativ yondashuvlar, interaktiv usullar va zamonaviy texnologiyalarni qo'llashga bo'lgan qiziqish oshmoqda. Bu yondashuvlar o'quvchilarni faol ishtirok etishga undaydi va ularning qiziqishini oshiradi.

Ikkinchidan, darslarda grammatikani o'rganish jarayonida ko'proq amaliy mashg'ulotlarga e'tibor berilishi kerak. Olingan ma'lumotlarga ko'ra, nazariy bilimlarni amaliyotda qo'llash imkoniyatlari ko'proq bo'lgan darslar o'quvchilarning grammatikani yaxshiroq o'zlashtirishiga yordam beradi. Masalan, rolli o'yinlar, guruhli ishlar va munozaralar orqali o'quvchilar o'z bilimlarini amaliyotda sinab ko'rishlari mumkin. Biroq, tadqiqot davomida bir qator qiyinchiliklar ham aniqlanib, ularni bartaraf etish zarurligi ko'rsatildi. O'quvchilar ko'pincha grammatik qoidalarni yodlashga e'tibor berishadi, lekin ularni amaliyotda qo'llashda qiyinchiliklarga duch keladilar. Bu esa o'z navbatida, grammatikani o'zlashtirish jarayonini sekinlashtiradi.

Shuningdek, darslarda vaqtni samarali boshqarish muammosi ham mavjud bo'lib, bu holat nazariy bilimlarni amaliyotga o'tkazishga to'sqinlik qiladi. Tadqiqot natijalariga asoslanib, bir qator takliflar ishlab chiqildi:

- **Interaktiv usullarni kengaytirish:** O'qituvchilar darslarda interaktiv usullarni ko'proq qo'llashlari lozim. Bu orqali o'quvchilar faolligini oshirish va ularga grammatikani amaliyotda qo'llash imkoniyatini berish mumkin.
- **Amaliy mashg'ulotlarga e'tibor berish:** Darslarda nazariy bilimlarni amaliy mashg'ulotlar bilan birlashtirish zarur. Bu orqali o'quvchilar grammatikani yanada yaxshi o'zlashtiradilar.
- **O'zaro baholash tizimini joriy etish:** O'quvchilar o'zaro baholash tizimini qo'llash orqali bir-birining ishini tahlil qilishlari va fikr almashishlari mumkin. Bu jarayon ularning kritikal fikrlash ko'nikmalarini rivojlantiradi. Chet tili darslarida grammatikani o'rganish va o'rgatish jarayoni murakkab va ko'p jihatdan qiziqarli bo'lib, bu jarayonda zamonaviy yondashuvlarni qo'llash muhimdir. Olingan natijalar shuni ko'rsatadiki, samarali ta'lim uchun interaktiv usullarni kengaytirish, amaliy mashg'ulotlarga e'tibor berish va o'zaro baholash tizimini joriy etish zarur. Ushbu takliflar amalga oshirilsa, chet tili darslarida grammatikani o'zlashtirish jarayoni yanada samarali bo'ladi va o'quvchilarning til ko'nikmalarini rivojlantirishga xizmat qiladi.

XULOSA.

Chet tili darslarida grammatikani o'rgatish til o'rganishning poydevori hisoblanib, u muloqot va nutqiy kompetensiyani shakllantirishda muhim rol o'ynaydi. Zamonaviy metodikada grammatikani o'rgatish an'anaviy quruq yodlashdan voz kechib, induktiv (yo'naltiruvchi) va deduktiv yondashuvlarning o'zaro kombinatsiyasiga, shuningdek, grammatik shakllarni bevosita nutqiy vaziyatlarda (kontekstda) qo'llashga asoslanadi. Kommunikativ yondashuv va vazifaga yo'naltirilgan metodlar o'quvchilarga qoidalarni faol nutqda ongli ravishda o'zlashtirish imkonini beradi. O'qituvchi darslarni qiziqarli o'yinlar, raqamli vositalar bilan boyitishi va grammatik xatolarga nisbatan to'g'ri korreksion aloqani o'rnatishi lozim. Shundagina grammatika muloqot to'sig'iga emas, balki tilni aniq va ravon ifodalash vositasiga aylanadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. **Abduganiyeva, J. R.** (2020). *Chet tili darslarida grammatikani kommunikativ yondashuv asosida o'rgatish metodikasi*. Toshkent: Pedagogika. (b. 35–118).
2. **Akramova, G. N.** (2019). *Ingliz tili grammatikasini o'qitishda induktiv va deduktiv metodlarning samaradorligi*. Samarqand: Ilm-fan nashriyoti. (b. 54–130).
3. **Alimova, Sh. S.** (2021). *Boshlang'ich sinf o'quvchilariga chet tili grammatikasini o'yinlar orqali o'rgatish usullari*. Toshkent: Universitet. (b. 48–112).
4. **Ashurova, D. U.** (2018). *Matn lingvistikasi va grammatik shakllarni stilistik tahlil*

- qilish asoslari. Toshkent: Fan va texnologiya. (b. 90–165).
5. **Jalolov, J. J.** (2012). *Chet tili o'qitish metodikasi: Chet tillar oliy o'quv yurtlari talabalari uchun darslik*. Toshkent: O'qituvchi. (b. 180–245).
6. **Makhkamova, G. T.** (2017). *Chet tillarni o'qitishda grammatik kompetensiyani shakllantirishning ilmiy-metodik asoslari*. Toshkent: Fan. (b. 65–140).
7. **Ruziyeva, M. B.** (2023). *Chet tili darslarida grammatikani o'rgatishning innovatsion va interaktiv usullari*. Buxoro: BuxDU nashriyoti. (b. 40–125).
8. **Tursunov, U., & Muxtorov, J.** (2015). *Qiyosiy va tarixiy grammatika masalalari hamda til o'qitish metodikasi*. Toshkent: Mumtoz so'z. (b. 85–172).
9. **Yusupov, U. K.** (2015). *Qiyosiy tilshunoslik va uning chet tili grammatikasini o'qitishdagi amaliy ahamiyati*. Toshkent: Akademnashr. (b. 70–155).